

CÂMÎ'NİN 'LEYLÂ'SI VE NİZÂMÎ'NİN 'LEYLÂ'SI'^{*}

Dr. Mehdî 'Alâi-i Huseynî**

Çev. Kadir TURGUT***

Öz: Leylâ ve Mecnûn hikayesi, bütün gerçek âşıkların sembolik ifade-sidir. Bütün bu hikâyelerde, -bazı rivayet farklılıklarına rağmen- dünyevi aşktan murad alamamak ve aşk derdiyle ölmek ortaktır. Bu eski efsanevi öyküyü Nizâmî Farsça manzum yazmış ve ondan sonra Nizâmî'yi taklid ederek çok sayıda yazar ve şair manzum ve mensur olarak aktarmışlardır. Bunların en meşhuru Nizâmî'den üç yüz yıl sonra yazılan Abdurrahman Câmî'nin eseridir.

Bu makalede, Leylâ ve Mecnûn öyküsündeki kişilikler tanıtılmış, daha sonra bu iki değerli şairin –Nizâmî ve Câmî- bu öykü ve öyküdeki kişilikler hakkındaki farklı bakış açıları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Leylâ, Mecnûn, aşk, Câmî, Nizâmî.

JAMI'S LAYLA and NIZAMI'S LAYLA

Abstract: The story of Layla and Majnun is the symbolic story of all true lovers. All of these stories, despite their differences, narrate the suffering from worldly love and dying because of love. This old legendary story was written firstly by Nizami in Persian and then carried out to the verse and prose simulating of Nizami by many persons. The most famous work of these is Abdurrahman Jami's work that was written three hundred years later after Nizami wrote it.

This article introduced different personalities in story of Layla and Majnun and focused on two precious poets' (Nizami and Jami) perspectives to story of Layla and Majnun and its personalities.

Keywords: Layla, Majnun, love, Jami, Nizami.

* Makalenin aslı «لایلی» جامی و «لایلی» نظامی» başlığıyla yayınlanmıştır. Mehdî 'Alâi-i Huseynî, "Leyli-i Câmî ve Leyli-i Nizâmî" Zebân u Edebiyyât, Mutale'ât-i Edebiyyât-i Tatbîkî, sayı 1, Bahar 1387, s. 35-46.

** Yrd. Doç. Dr., Peyâmnûr Üniversitesi (Meşhed, İran)

*** Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (turgutkadir@yahoo.com).

Leylâ ve Mecnun öyküsünü ilk olarak XII. yüzyılın değerli şairi Nizâmî'nin, 584/1188-89 yılında Farsça manzum yazdığını ve XII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Nizâmî'yi taklit ederek yaklaşık kırkbeş şair ve yazarın Leylâ ve Mecnûn öyküsü yazdığını biliyoruz. Bunlardan en meşhurları arasında Emir Husrev Dihlevî, Abdurrahman Câmî, Kâtibî-i Şîrâzî ve Mektebî-i Şîrâzî sayılabilir.

Câmî, Leylî vu Mecnûn adlı eserini Nizâmî'den yaklaşık 300 yıl sonra, yani 889/1484-85 yılında yazmıştır. Leylâ ve Mecnûn öyküsünü yazarken Nizâmî 54, Câmî ise 72 yaşındaydı. Bu eserlerin ikisi de şairlerin ustalık ve olgunluk dönemlerinin ürünü sayılır.

Nizâmî ve Câmî'nin Leylî vu Mecnûn adlı eserlerinde iki baş kahraman âşık vardır: Leylâ ve Mecnûn. Bütün öykü de feleğin bu iki aşığa çektirdiklerini anlatır. Ancak Nizâmî ve Câmî'nin eserlerinde, öykülerin ayrıntılarında açık farklar bulunmaktadır. Bu çalışmada bu iki eserin incelenmesiyle Nizâmî'nin eserindeki 'Leylâ' ile Câmî'nin eserindeki 'Leylâ'nın kişilik ve özellikleri ele alınacaktır.

Konuya girmeden önce Leylâ'nın kim olduğuna bakmamız gerekmektedir. Leylâ'nın yaşamının da sevgilisi Mecnûn'unki gibi efsanelerle karışık olduğunu biliyoruz. Ebu Amr Şeybânî ve Ebu Ubeyde'nin aktardığına göre Leylâ, Mehdî b. Sa'd b. Mehdî b. Rebî'a b. el-Harîş b. Ka'b b. Rebî'a b. Âmir b. Sa'sa'nın kızı olup künyesi Ümmü Mâlik'tir. Buna göre Leylâ ve Mecnûn'un ikisi de bir kabiledendir. (Mahcûb, 1342). Bazıları Leylâ'nın, Mecnûn'un amcacızı olduğunu bildirmişler, bazıları ise bunu tamamen reddederek bu rivayetin Emevi Halifeleri dönemindeki efsanecilerin hayalinin ürünü olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak özgün Leylâ ve Mecnûn öyküsü Arapça rivayetlerde oldukça sade ve olağanüstülüklerden uzaktır. Nizâmî de kendi Leylâ ve Mecnun öyküsünü yazarken çoğunlukla Arapça kaynaklara başvurmuş, öyküyü mümkün olduğunca Arapça anlatılardan almıştır. Ancak "Çeviriyle yetinmemiş, öyküyü kendi zevkine göre yeniden örmüş, Fars dilinde başka bir kumaş ortaya çıkarmıştır." (Hikmet, 1320: 185)

Câmî ise asıl kaynak ve tarihi rivayetlere Nizâmî'den daha fazla yönelmiş; ayrıca "diğer mesnevi yazarlardan farklı olarak Mecnûn'un aşkını 'ilâhî aşk' olarak yorumlayarak Leylâ'da madde ve mecazı aramıştır" (A.e., s. 209). Câmî, Nizâmî'nin beş mesnevisinden çoğunun "her ne kadar görünüşte efsane ise de gerçekte, hakikatlerin keşfi ve marifetlerin beyanı için bahaneden ibaret" olduğuna inanmaktadır. (Câmî, 1377: 409). Sonuç olarak Câmî, öyküyü tasavvufi yorumla yazmıştır. Bu bakış açısı da öykünün özgün halini anlamaya yardım etmektedir. Aslında bu yorum, öyküyü beğenilir hale getirmenin en güzel yollarından biridir.

Leylâ ve Mecnûn öyküsünün Farsça yazar eski şair ve yazarlar tarafından iyi tanındığı da bahse değerdir. Eldeki bilgilere göre ilk İranlı kadın şair Rûdekî'nin çağdaşı Râbi'a binti Ka'b-i Kazdârî, ilk olarak bu iki sevgilinin adına Fars şiirinde yer vermiştir:

Mecnûn'un gözleri bulutlu muydu ki Leylâ'nın toprak renkli yüzüne kapıldı

Aşağıdaki beyit de Rûdekî'ye nisbet edilir:

Gönlüm Selmâ'nın işvesi yüzünden perişan; Mecnûn'un zihninin Leylâ'nın saçı yüzünden olduğu gibi

Bu öykü, bütün gerçek âşıkların durumunu sembolik dille anlatan efsanevi bir maceradır. (Hanleri, 1343). Farklı rivayetlerinde her ne kadar bazı farklılıklar olsa da asıl konu ve öz, benzer ya da birdir; o da dünyevi aşktan murat alamamak ve aşk derdiyle ölmektir.

Bildiğimiz gibi Nizâmî'nin Leylî'yi Mecnûn'unda öykünün kahramanlarının aşkı, iki okul çocuğunun birbirine masum ilgileriyle başlamaktadır. Aynı okulda okuyan ve henüz ergin olamamış Leylâ ve Mecnûn'un birbirlerine olan ilgisi cinsi isteklerden uzaktır. İkisi de kabilenin hocasının mektebinde okul arkadaşlarıdır. Bu okul arkadaşlığı onları gönül arkadaşlığına götürür ve bundan bir ailenin yahut mahallenin çocukları arasında hep var olan masum sevgi ortaya çıkar.

Fakat, Arapça kaynaklara daha sadık olan Câmî, bu iki sevgilinin tanışıp âşık olmasının çocukluk ve ilk gençlik çağında fakat okulda değil, çobanlık yaparken ve kabilenin toplanması sırasında olduğunu anlatmaktadır. Câmî, Kays yahut Mecnûn'un, Leylâ'ya tutulmadan önce aşk yeteneği olduğuna inanmaktadır. Nihayet Mecnûn, Leylâ'yı tanır, yıldırım gibi bir aşkla aniden gönlünü verir ve kendini ateşe atar.

Öte yandan Leylâ'nın siması ve fiziki görünüşü Nizâmî ve Câmî tarafından hemen hemen aynı şekilde tarif edilmiştir. Nizâmî'ye göre:

Hiçbir kusuru olmayan güzel bir kız, akıl gibi iyi namlı

Bir kırpışıyla dünyayı öldüren ceylan gözleriyle

Her gönül ona meyilli, saçları gece gibi kara, adı da Leylâ

Câmî'ye göre ise:

Naz elbisesi içinde servi, alaca keklik gibi seker

Yüzü anlatılır gibi değil, allık sürünmeden de al al

Kaşları keman, amber gibi yakıcı, misk gibi kirpikleri gönle işleyen ok

Şeker dolu küçücük ağız, çiçeklikteki bal arısı gibi

Saçının her bir teli kement olup bir gönlü bağlamış

Her ne kadar bazı özgün Arap rivayetlerinde Leyla, kısa boylu, iri ağızlı, pörtlek gözlü, çok zayıf, siyaha çalan esmer renkli gibi özelliklerle çirkin olarak anlatılsa da burada önemli olan âşık ya da maşukun görünüşü değil, aşkın gücüdür ve incelenmeğe değer olan da budur. Madem bu aşk istemli değildir, insanın gücü ve isteğinin üzerinde bir gizil gücü vardır ve buna erişmek için insanın elinden gelen bir şey yoktur, o zaman bu nasıl bir aşktır? Ve takdir denilen bu görünmez el, neden ve ne için bu muhabbet denilen ipi örmüştür? Nihayet “bu aşk da bir tür aşktır, hatta bütün diğer aşklardan daha da güçlü, kaçınılmaz bir aşktır.”

Bu aşk ve tutkunluk zorunludur, gönüllü değil. Aşkın, akli baştan alan insan iradesinin dışında olan büyü gücü, iki sevgilinin yazgısını bir birine düğümlemiştir. Bu nedenle Leyla da Mecnun da bu aşk ve sevdada hiçbir sorumlulukları olmadığını bize kabul ettirmek istemekte, tekrar tekrar kem talihlerinden, bahatsızlıklarından şikâyet etmekte, böylelikle dişleriyle tırnaklarıyla kurtuluş yolu bulmaya çabalamaktadırlar. Fakat bu çaba hiçbir fayda etmemekte, bu boşa uğraşı arasında o kadar yorulur ve çaresiz kalırlar ki bazen her ikisinin de kaderin elinde birer oyuncak olduklarını unutup ümitsizlikten birbirlerini talihlerinin sorumlusu sayarlar (Sitâre, 1366: 53).

Nizâmî'nin mesnevisinde seven ve sevilen en başından beri aşklarını başkalarına sezdirmemeye çalışırlar; ancak sevgi dayanılacak bir durum değildir. Ayrıca Mecnun da Nizâmî'ye göre hiç rahat duramaz, sabırsızca çarşığı, mahalleyi dolaşıp ağlar inler, aşk şiirleri ve şarkıları okur; oysa Leyla gizlice üzülp gözyaşı dökmekten başka bir şey yapamaz. Bununla beraber belki bir dost Mecnun'dan bir haber getirir diye sürekli gözü yoldadır. Bir süre sonra Leyla'nın kapısından geçen herkes Mecnun'dan bir beyit okuyarak onun mesajını Leyla'ya ulaştırır. Leyla'nın da “şiirde yetkinliği” vardır ve “hep özgün beyitler yazmakta”, böylece bir başka beyitle Mecnun'a cevap vermektedir. Bu beyti de bir kâğıda yazıp yoldan geçenlere atmakta, yoldan geçen biri bu kâğıt parçasını alıp Mecnun'a ulaştırmaktadır. Mecnun da o anda bir başka özgün şiir yazıp Leyla'ya göndermektedir. Şaşılacak olan, Leyla'nın bu sırrı gizli tutmak istemesidir; gölgeden başka perdecisi, perdeden başka dert arkadaşı yoktur:

Gölgeden başka perdecisi, perdeden başka perdecisi yoktu

Câmî'nin eserindeyse tam aksine, Leyla'nın eli ayağı başından beri ırz, namus ve onuruyla bağlıdır. Daha Mecnun'la ilk görüştükleri gece ve hasretle ağlayarak şöyle demektedir:

Aşk gezintisi kadın işi değil, kadın kendine sahip değil ki

Aşk ortaya çıktığında erkek için marifet, kadına ayıp olur

Hatta Câmî'nin eserinde sevgisinin şiddeti ve bu acı sırrı gizlemek çabası Leyla'yı çılgınlaştırmaktadır. Bu gizli aşkın zorunlu sonucu olan delilik de Mecnun'un aşkını ilahi aşk olarak yorumlayan bu tasavvufi anlatımda göklerin bile kaldıramadığı ilahi emanetle ilgilidir. "İlahi aşka kapılan ermiş derviş, sırta vakıf olarak ermişlik sırrını açıktan çarşı pazarda konuşmamalıdır; zira halkın sınırlı aklı bunun anlamını anlamaz. Bu yüzden aşkın hakikati bazen zorunlu inziva ve yalnızlık getirmektedir. Bunun için Câmî'nin, Kays'ın deliliğini, toplumsal bir durum olan ayrılığın değil, aşkının sonucu ve bunu gizleyişini de gerçek aşka manevi taahhüdünün gereği olarak sayması şaşılacak bir şey değildir." (Sitârî, 1366: 78).

Öte yandan Nizâmî'ye göre Kays'ın babası Seyyîd 'Âmirî, aşk sırrı aşikâr olduktan sonra Leyla'yı istemeye gider, Kays'ın deliliğini bahane göstererek bu işe rıza gösterilmez:

Senin oğlun sokarlarda serseri, kendini düşünecek halde değil

Büsbütün deli görünüyor, bize deli yaraşmaz

Câmî'nin eserinde ise aksine Kays ile Leyla arasındaki en büyük ayrılık nedeni iki kabile arasındaki düşmanlıktır. Burada ahlaki gerekçe toplumsal gerekçeye dönüşmektedir. Muhakkak ki Câmî, anlatımında tasavvufi anlamları ifade etmiştir, aslı ilahi olan aşkın hakikatine dikkat çekmiştir; bu nedenle öykü onun dilinden sosyal bir anlatım şeklinde anlaşılabilir. Bununla birlikte şüphesiz Mecnun'un babası gerçeklere bakmaktadır ve yalnızca toplumsal değerler düzeniyle bağlıdır; duygu ve mana dünyasını da bu değerler düzeniyle değerlendirmektedir.

Câmî'nin eserindeki bu ayrıntı, sevenle sevilenin toplumsal nedenlerle zorunlu ayrılığının sebebi, yani iki kabile arasındaki eski düşmanlık, şüphesiz Câmî'nin tasavvufi anlatımına daha uygun olup şaire toplumsal durumu anlatmak için fırsat vermektedir.

Ancak ta başından bu aşkın sonucunun ölüm ve yokluktan başka bir şey olmadığı bellidir. Hatta öykünün tasavvufi yorumu olan Câmî'nin eserinde Leyla ve Mecnun ta başında bu aşka ölümden başka kismetlerinin olmadığını bilmektedirler. Leyla'nın dediği gibi:

Mecnun'dan ötürü yüreğimde taşıdığım ateşten, ondan ötürü olan yaralarımın

Onun yüreğinde yüzde biri varsa eğer, biraz kavuşma ümidim var demektir

Yoksa bunca çok büyük bir bela bu, ölümüm mübarek olsun

Belki de bu yüzden Leyla ve Mecnun aşkı “mazur aşk” sayılmıştır. “Mazur aşk, saf insan aşkını ifade eden bir deyim olup sonraları “Kim âşık olur da iffetini koruyarak ölürse şehit olur” hadisine (Recâyî, 1349: 581) dayandırılmıştır. Yani kim aşkın cazibesine kapılır, fakat bu aşkta gizliliği ve namuslu olmayı seçerse ölünce şehit olur demektir. Bu durumda böyle bir aşk görünüşte tasavvufçuların hakiki aşk dedikleri aşkın benzeridir. Ancak bu benzerlik görünüştedir; bu ikisinin gerçekte oldukça büyük farkları vardır. Birisi toprağa bağlanmış ve kavuşmayı ölümün kucağında aramakta, diğeri yeryüzünden arşa kanatlanmaktadır. Sonuç olarak “mazur aşk” özellikle de önünde bir engel yokken aşkı gizlemek yüzünden muradına erememekte, ölümden daha güvenli sığınak bulamamaktadır. Şu konuda önemlidir, Leyla ile Mecnun’un aşkı, görünüşte tasavvufi bakıştan uzak olan anlatımlarda bile mistik bir renk almakta, Eflatun’un “Bilmiyorum nedir aşk? Ama bir tür delilik, övülemez yerilemez bir ilahi güç olduğunu biliyorum.” şeklinde anlattığı aşk kavramına yaklaşmaktadır (Masiniyon, 1362: 192).

Bu yüzden bazıları, mistik düşünür ve sanatçı Nizâmî-i Gencevî'nin Leyla ve Mecnun'un aşk maceralarını, öykünün sonunda tasavvufi bakış açısıyla ele aldığını, bu iki aşığa mistik bir gözle bakarak iki sevgiliyi gönlü yanık dervişler şeklinde gördüğünü, manevi kavuşmalarıyla divane Mecnun'un ermiş olup “manevi nur”u Leyla'nın elinden alıp sakinleştiğini iddia etmektedirler.

Diğer yandan, Leyla ile Mecnun'un aşkının yoksunluk ve talisizliklerle dolu olduğunu biliyoruz. Aslında onlar, asla nesiflerinin arzularına teslim olmayan temiz kalpli iki sevgilidirler; ne zaman arzularının yoldan çıkarması ihtimali belirse sırt sırta verirler. Aşklarıyla yanarlar; yaşam bağlarının kopmasının asıl sebebi olan bu eritici yanı sıra da severler. Ancak burada ilginç olan şu ki günaha bulaşmaktan kaçınan ve aşkını temiz tutmak isteyen bu âşıklar, Leyla'nın evliliğinden sonra bile hırsız gibi gizlice oturup dertleşmeyi günah saymamaktadırlar. Nizâmî'nin anlatımında olduğu gibi Leyla, İbni Selâm ile evliliğinden sonra “eşinden uzak ve sevgiliyle meşgul” olarak sevgilisinden bir haber gelmesini bekler, ona yaraşır cevap vermeyi düşünür halde gözleri yoldadır.

Bu ayrılık, talihsizlik, mektuplaşma ve dertleşme, öyküyü ilahi aşk ve gerçekte manevi olgunluğu arzulamak olarak yorumlayan Câmi'nin anlatımında elbette farklı bir şekildedir. Leyla'nın zorunlu evliliği, kendi dünyasının havasını yansıtan olayların kalan kısmı Câmi'nin mesnevisinde de yer almaktadır. Ancak Leyla'nın bu eserde çizilen portresi biraz farklıdır. “Nizâmî, Arap kaynaklarının anlatımının aksine öykünün kişilikleri arasında Leyla'ya öncelik vermiştir; zira

Arap efsaneleri yalnızca Mecnun'un etrafında dönmekte, yalnızca Mecnun'un aşkından bahsedilmektedir. Diğer mesnevilerde de Leyla'nın rolü, Mecnun'un rolüne ve Nizâmî'nin Leyla'sına göre zayıftır (Tâhir Muharremof, *Der Timsâl-i Edebiyyât-i Dîrîn-i İrân*, s. 44). Bir başka deyişle "Nizâmî'nin anlatımında baştan sona Leyla'nın kişiliği Mecnun'a göre daha vakarlı ve mücadeleci olarak yansıtılmıştır. Leyla'nın derdi, kendi deyimiyle Mecnun'unkinden kat kat fazladır; ancak asla yaşamında kendini kaybetmemekte, ümitsiz olmamaktadır. En zor ve sıkıntılı anlarda bile Leyla hayalinde geleceğe bir yol bulmaktadır. Sürekli Mecnun'u teselli etmeye, hayata döndürüp, yaşama isteği uyandırmaya çabalamaktadır. Ancak bütün bu üstünlüklere rağmen Leyla, kendini feodal toplumun kapalı geleneklerinin ağır boyunduruğu altında bulur. İster istemez bütün kadınların boynuna binen bu haksızlıklara tahammül etmektedir. Leyla'nın samimi aşkı ile feodal toplumun gelenek ve kuralları arasında yatışmaz bir kavga vardır (Mubariz Alizâde, *Der Târih-i Edebiyyât-i Azerbaycan*, s. 85).

Câmî de Nizâmî gibi, kadının hafif ve zevk peşinde değil, masum bir âşık olsa bile karşı karşıya olduğu bu zor durumu dosdoğru anlatmıştır. Bir yandan baba korkusu, anne gözetimi ve rakiplerden çekinme, diğer yanda sevgilinin sevgisi, gönlün isteği, canın arzusu. Kızcağız bu ikisi arasında orta yol bulmaya çalışmaktadır. Nihayet bunun sonu, ana babasının dediğini yapmak, yani onların seçip beğendiği bir adamla evlenmek, fakat bu sırada kocasının isteğine razı olmayıp gizlice sevgilisiyle görüşmeyi seçmektir.

Her halükarda bu ayrılık ve talihsizliğin sonu ölümden başka bir şey değildir. Arap kaynaklarının tümü Leyla'nın ölümünün Mecnun'dan önce olduğunu yazmaktadırlar. Nizâmî de bu anlatımlardan alıntıyla Mecnun'u Leyla'nın ölümüne tanık yapmakta ve Leyla'nın ölüm döşeginde "annesine sırrını açtığını" ve ona "ben şehidim, benim kefenimi kana bula" diye vasiyet ettiğini kaydetmektedir. Leyla'yı yani masum aşığı ve aşk için öleni şehit ile aynı değerinde kabul etmek üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira daha önce geçen aşk hakkındaki hadise göre Leyla ile Mecnun gibi sırlarını ifşa eden âşıklar değil, aşkını gizleyerek aşk derdiyle ölen âşık şehittir. Şüphesiz Leyla'nın durumu, her ne kadar Mecnun'a olan aşkı bütün belirtileriyle gündün aydın ortada olsa da, Mecnun gibi ortalığa dökmeyip aşk sırrını görünüşte yabancılardan gizlediği, bu nedenle Nizâmî'nin deyimiyle gönlünde sakladığı sırrı yalnızca ölüm döşeginde annesine açmakta oluşuyla mazurdur. Hatta "Leyla'ya 'ikinizden hanginizin aşkının daha çok' diye sorulduğu, Leyla'nın 'Benim sevgim onun bana olan sevgisinden daha çok, zira onun aşkı meşhur, benimki gizli' dediği" anlatılmaktadır (Müderriş, 1325: 5/216).

Mecnun da Leyla'nın öldüğünü öğrenince mezarının başına gider ve Allah'tan kendisini yaşamak sıkıntısından kurtarmasını diler. Allah bu samimi kulunun isteğini kabul eder ve Mecnun, Leyla'nın mezarına kapanmış haldeyken "ey dost" diyerek can verir. Anlatımlara göre, Mecnun, Leyla'nın mezarının yanı başına gömülür. Nizâmî'nin deyişiyle "bütün yakınları, seçkinler, masumlar" toplanmış, Leyla'nın mezarını açarak Leyla'nın yanına gömmüşlerdir:

Nazlı nazlı kıyamete dek uyurlar, artık önlerinden kınanma engeli kalktı

Bu dünyada bir sözdeydiler, öte dünyada da bir mezardalar

Türbelerinin üzerine halkın ziyaretgâhı olan bir mezar yapılır. Şu halde bu ölüm, faydalı, hayırlı ve bereketli bir ölümdür, zira masum âşıklar, bu dünyada dertli insanların sıkıntılarını giderir, hastalara şifa verirler. Leyla ve Mecnun'un bir yere gömülüşü de anlamlıdır. Ziya "bu iki aşığın maddi dünyadaki ayrılıklarını dile getiren öykülerini anlatanlar ödül olarak ruh dünyasında kavuşma dilemişlerdi (Hikmet, 1320: 122).

Fakat Câmî'nin anlatımında Mecnun Leyla'dan önce ölmektedir. Câmî'nin anlattığına göre Mecnun'un aşk hadisesini duyan bir bedevi onu aramaya çıkar ve bulur, bir süre beraberce vakit geçirip şiirlerini ezberler. Bir başka sefer Mecnun'u görmek için kırlara çıktığında Mecnun'un, vahşi hayvanlar arasında bir ceylanın boynuna Leyla'ya sarılır gibi sarıldığını ve ikisinin de bu şekilde can verdiğini, çevrelerinde bütün hayvanların halka kurduğunu görür. Bedevi, Mecnun'un kabilesi 'Âmirîlere Mecnun'un ölümünü haber verir, onlar da Mecnun ile ceylanı gömerler. Leyla da Mecnun'un ölümünün üzüntüsüyle hastalanır, Mecnun'un ayakucuna gömülmeyi vasiyet eder. Öldükten sonra da bu şekilde Mecnun'un mezarının yakınına gömülür:

Aşk derdiyle ölen o ikisinin mezarı dünya âşıklarının baş yeri oldu

Kerem yağmuru adansın onlara, mezarlarını yemyeşil etsin

Şu halde Câmî, insanın mayasında gizli "ezeli ve ebedi nur"la ve hakiki aşk güneşiyle Mecnun'un ve Leyla'nın sembolü olan ceylanın mezarına bakmaktadır. Leyla da halkın dileklerinin yöneldiği yer ve "kerem hazinesi" olmakta, isteğini buraya ileten herkes muradına ermektedir. Sonunda Leyla, bu dert dolu dünyadan masum olarak ayrılır. Bu masumiyet, onun şehit oluşunun nedenidir. Zira Hazîn-i Lâhicî'nin deyişiyle:

Mecnun'un türbesi nihayetinde Leyla'ya ulaştırır

Aşkla ölenlerin mezarına dikkatsizce basma

INFORMATIVE ABSTRACT
JAMI'S LAYLA AND NIZAMI'S LAYLA

Dr. Mehdî 'Alâ-i Huseynî**

Çev. Kadir TURGUT***

As a most famous love story in the Eastern world, the story of Layla and Majnun is a symbolic story of all true lovers. All of love stories, despite their differences, narrate the suffering of worldly love and dying because of love. This old legendary story was written firstly by Nizami in Persian and then carried out to the verse and prose simulating of Nizami's work by many persons. The most famous one of these is Abdurrahman Jami's work that was written three hundred years later than Nizami.

Work of Nizami and Jami narrates love of two lovers that never had 'a happy end'. In Nizami's work Layla and Majnun are children of the same dynasty and know each other in the primary school. They become friends firstly then their relationship carries them to love. After some 'happy days' their mystery gets appear then the families try to prevent them to meet, because of that they don't let Layla to go to school. But nothing keeps their love hidden, so Majnun gets mad because of his love. When Majnun's parents ask Layla's family to marriage her they don't agree alleging Majnun's madness and force Layla to marry another man. After the marriage, they also have a relation that Majnun sends a message writing a poem, Layla also replies him in the same way. After their so suffering love days Layla dies one day. When Majnun hears that he comes to Layla's grave and he dies there also.

In Jami's work, Layla and Majnun know each other in countryside shepherding. Their families are enemies of each other; so they don't let them to marry. In Jami's story Majnun tells about his love everywhere, but Layla because of social pressure and her 'moral principles' doesn't say anything about her own love and feelings. There is another difference in Jami's work that Majnun dies before

** Assist. Prof. Dr., Peyâmnûr University (Meşhed, İran)

*** Dr., Istanbul University, Faculty of Letters, Chair of Persian Language and Literature (turgutkadir@yahoo.com).

Layla. When Layla hears the death of Majnun, she gets ill and dies after giving a testament about being gravled nearby Majnun's grave.

We can see both of two stories narrate a mystic love. Majnun has nearly the same portrait in two stories. But Jami's Layla has more strong personality and innocence. Because of hiding her love she reaches a better degree in love.

KAYNAKÇA

Câmî, Nûreddîn b. Abdurrahmân. 1313. *Leylî vu Mecnûn*. haz. Vâhid-i Destgirdî. Tahran.

1972. *Leylî vu Mecnûn*. haz. A'lâhân Efsahzâd. Moskova.

1337. *Mesnevî-i Heft Evreng*. haz. Murtazâ Muderris-i Gilânî. Tahran.

1337. *Nefehâtü'l-üns min Hazerâti'l-kuds*. haz. Mehdî Tevhidîpûr. Tahran.

Hikmet, Ali Asgar. 1320. *Romeo ve Juliet-i Shakspeare, Mukâyese bâ Leylî vu Mecnûn-i Nizâmî*. Tahran.

Hikmet, Ali Asgar. 1320. *Câmî*. Tahran.

Recâyî, Ahmed Alî. 1349. *Hulâsa-i Şerh-i Ta'arruf*. Tahran.

Settârî, Celâl. 1366. *Hâlât-i Işk-i Mecnûn*. Tahran.

Alizâde, Mubâriz. 1360. *Târîh-i Edebiyyât-i Azerbaycan*. çev. H. M. Sadîk. Tahran.

Alizâde, Mubâriz. 1360. *Zindegî ve Endîşe-i Nizâmî*. çev. H. M. Sadîk. Tahran.

Masiniyon, Luis. 1362. *Mesâib-i Hallâc*. çev. Ziyâuddîn Seccâdî. Tahran.

Mahecûb, Muhammed Ca'fer. 1342. "Leylî vu Mecnûn-i Nizâmî ve Mecnûn u Leylî-i Emîr Husrev-i Dihlevî", *Mecelle-i Sohen*. sayı 7.

Muderris, Mirzâ Muhammed Alî. 1325. *Reyhânetü'l-edeb*. Tahran.

Nâtel Hânlerî, Pervîz. 1363. "Dâstân-i Pedîd Âmeden-i Yek Dâstân", *Mecelle-i Sohen*. sayı 3.